

GERBERT MARKUZERNING “BIR O’LCHAMLI ODAM” ASARI

Jovliyeva Madinabonu Radjab qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o’zbek tili va adabiyoti universiteti,
O’zbek tili ta’limi fakulteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası,
Sotsiologiya yo’nalishi 1-bosqich talabasi.

madinabonujovliyeva@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11372302>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ilg’or sanoat jamiyati mafkurasi bo’yicha nemis-amerikalik faylasuf va tanqidiy nazariyotchi Gerbert Markuzerning “Bir o’lchamli odam” asarining tahlili hamda jamiyatni keng ko’lamli tanqid qilishdagi o’rni haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar. O’lcham, sanoat, jamiyat, kapitalistik, tanqid, nazariya, inqilob, integratlashuv, barqarorlashuv.

HERBERT MARCUSER'S WORK "ONE DIMENSIONAL MAN".

Abstract. This article discusses the analysis of the work "One Size Man" by the German-American philosopher and critical theorist Herbert Marcuser on the ideology of advanced industrial society and its place in the broader critique of society.

Key words: Size, industry, society, capitalist, criticism, theory, revolution, integration, stabilization.

РАБОТА ГЕРБЕРТА МАРКУЗЕРА «ОДНОМЕРНЫЙ ЧЕЛОВЕК».

Аннотация. Статья посвящена анализу работы немецко-американского философа и критического теоретика Герберта Маркузера «One Size Man» об идеологии развитого индустриального общества и ее месте в более широкой критике общества.

Ключевые слова: Размер, промышленность, общество, капиталист, критика, теория, революция, интеграция, стабилизация.

Kirish. Markuzerning eng mashhur asarlari "Eros va tsivilizatsiya" (1955) va "Bir o'lchovli odam" (1964). Uning marksistik stipendiyasi 1960 va 1970-yillarda AQShda ham, xalqaro miqyosda ham ko'plab radikal ziyolilar va siyosiy faollarni ilhomlantirdi. "Bir o'lchamli odam" - ilg'or sanoat jamiyati mafkurasi bo'yicha tadqiqotlar nemis-amerikalik faylasuf va tanqidiy nazariyotchi Gerbert Markuzning 1964-yildagi kitobi bo'lib, unda muallif G'arbiy blokda zamonaviy kapitalistik jamiyatni keng ko'lamli tanqid qilishni taklif qiladi. Sovet Ittifoqining kommunistik jamiyati, bu ikkala jamiyatda ijtimoiy qatag'onning yangi shakllarining parallel yuksalishini va G'arbda inqilobiy salohiyatning pasayishini hujjatlashtiradi. Uning ta'kidlashicha, "rivojlangan sanoat jamiyati" soxta ehtiyojlarni yuzaga keltirdi, bu esa shaxslarni ommaviy axborot vositalari, reklama, sanoatni boshqarish va zamonaviy fikrlash usullari orqali mavjud ishlab chiqarish va iste'mol tizimiga birlashtirdi¹. Bu fikrlash va xulq-atvorning "bir o'lchovli" olamiga olib keladi, unda tanqidiy fikrlash va qarama-qarshi xatti-harakatlarga qobiliyat va qobiliyat yo'qoladi. Ushbu hukmron iqlimga qarshi, Markuz "katta rad etish" ni (kitobda batafsil tasvirlangan) har tomonlama nazorat qilish usullariga yagona adekvat qarshilik sifatida targ'ib

¹ Kellner, Douglas (1991). "Introduction to the Second Edition". Herbert Marcuse, One-dimensional Man: Studies in Ideology of Advanced Industrial Society. London: Routledge. pp. xi. ISBN 978-0-415-07429-2.

qiladi. Kitobning ko'p qismi hukmron pozitivizmga qarshi buzuvchi kuch sifatida "salbiy fikrlash" ni himoya qiladi.

Metod va materiallar. Markus shuningdek, sanoat ishchilari sinfining kapitalistik jamiyatga integratsiyalashuvini va kapitalistik barqarorlashuvning yangi shakllarini tahlil qiladi, shu bilan inqilobiy proletariyatning markscha postulatlarini va kapitalistik inqirozning muqarrarligini shubha ostiga qo'yadi. Pravoslav marksizmdan farqli o'laroq, Markuz ozchiliklar, autsayderlar va radikal ziyolilarning integratsiyalanmagan kuchlarini qo'llab-quvvatlaydi, radikal fikrlash va muxolifatni targ'ib qilish orqali muxolif fikr va xatti-harakatlarni oziqlantirishga harakat qiladi. U go'yoki marksistik mamlakatlardagi byurokratiya tendentsiyalarini kapitalistik G'arbdagi kabi erkinlikka muxolif deb hisoblaydi². Bir o'Ichovli odam Markuzaning zamonaviy G'arb faylasufi sifatidagi shon-shuhratini mustahkamladi³.

Markus iste'molchilik va zamonaviy "industrial jamiyat" ni qattiq tanqid qiladi, u ijtimoiy nazoratning bir shaklidir. Markuzning ta'kidlashicha, G'arb yashayotgan tizim o'zini demokratik deb da'vo qilishi mumkin bo'lsa-da, aslida u totalitardir. Texnologik ratsionallikning bir shakli madaniyat va jamiyat hayotining har bir jabhasiga o'zini yukladi va gegemonlikka aylandi.

Zamonaviy sanoat jamiyatining ushbu gegemon mafkurasi bilan identifikatsiya qilish orqali bu mafkura nafaqat "soxta ong" shaklini ifodalaydi, balki haqiqatga aylanishga muvaffaq bo'ldi.

Zamonaviy sanoat jamiyatlari, bundan tashqari, qulaylik oshib borishi bilan tizimning ekspluatatsion xususiyatini yashirgan va shuning uchun hukmronlik va nazorat vositalarini kuchaytiradigan "badavlat jamiyat"ni yaratdi. Shuning uchun zamonaviy "badavlat jamiyat" kapitalizmga qarshi siyosiy inqilob imkoniyatlarini cheklaydi.

Markuzning ta'kidlashicha, zamonaviy iste'mol jamiyatlarida bir nechta tanlanganlar bizga o'z baxtimizni sotib olish vositalarini taklif qilish orqali erkinlik haqidagi tushunchalarimizni shakllantirish qudratiga ega⁴. Ushbu "erkinlik" holatida iste'molchilar haqiqiy asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun talab qilinganidan ko'proq mehnat qilish, psixologik halokatli ta'sirlarni e'tiborsiz qoldirish, chiqindilar va atrof-muhitga etkazadigan zararni e'tiborsiz qoldirish va izlanishlar orqali mantiqsiz harakat qilishadi. moddiy narsalar orqali ijtimoiy aloqa uchun⁵.

Yangi mahsulotlarni yaratish, eski mahsulotlarni utilizatsiya qilishga chaqirish, iqtisodiyotni faollashtirishi va ko'proq sotib olish uchun ko'proq ishlash zarurligini rag'batlantirishi ma'nosida yanada mantiqiy emas. Shaxs insoniyatini yo'qotib, sanoat mashinasida asbob, iste'molchi mashinasida tishli bo'ladi. Bundan tashqari, reklama ijtimoiy xulq-atvorni buzadigan iste'molchilikni qo'llab-quvvatlaydi, ommaviy ravishda tarqatiladi va ko'pchilikni baxtni sotib olish mumkinligi haqida xabardor qiladi, bu ruhiy jihatdan zarar keltiradigan g'oya.

Iste'molchining turmush tarziga qarshi kurashish uchun muqobil variantlar mavjud. Anti-iste'mol - bu har qanday keraksiz iste'molni, shuningdek, keraksiz mehnatni, chiqindilarni va hokazolarni pasaytiradigan turmush tarzidir. Lekin bu muqobil ham reklama va tovarning haddan

² McLellan, David (1975). Marx. Glasgow: Fontana. p. 81. ISBN 0-333-63947-2.

³ Marcuse, Herbert (1991). "Introduction to the Second Edition". One-dimensional Man: studies in ideology of advanced industrial society. London: Routledge. p. 3. ISBN 978-0-415-07429-2.

⁴ Marcuse, Herbert (1991). "Introduction to the Second Edition". One-dimensional Man: studies in ideology of advanced industrial society. London: Routledge. pp. 1, 7. ISBN 978-0-415-07429-2.

⁵ W. Benjamin, Goethes Wahlverwandtschaften, Gesammelte Schriften I.1, Frankfurt am Main 1991, p. 201.

tashqari o'zaro kirib borishi bilan murakkablashadi, chunki hamma narsa tovar, hatto haqiqiy ehtiyojlar bo'lgan narsalar ham.

Xulosa. Bu asar fikrlash va xulq-atvorning "bir o'lchovli" olamiga olib keladi, unda tanqidiy fikrlash va qarama-qarshi xatti-harakatlarga qobiliyat va qobiliyat yo'qoladi. Ushbu hukmron iqlimga qarshi, Markuz "katta rad etish" ni (kitobda batafsil tasvirlangan) har tomonlama nazorat qilish usullariga yagona adekvat qarshilik sifatida targ'ib qiladi. Kitobning ko'p qismi hukmron pozitivizmga qarshi buzuvchi kuch sifatida "salbiy fikrlash" ni himoya qiladi⁶.

REFERENCES

1. Kellner, Douglas (1991). "Introduction to the Second Edition". Herbert Marcuse, *One-dimensional Man: Studies in Ideology of Advanced Industrial Society*. London: Routledge. pp. xi. ISBN 978-0-415-07429-2.
2. McLellan, David (1975). *Marx*. Glasgow: Fontana. p. 81. ISBN 0-333-63947-2.
3. Marcuse, Herbert (1991). "Introduction to the Second Edition". *One-dimensional Man: studies in ideology of advanced industrial society*. London: Routledge. p. 3. ISBN 978-0-415-07429-2.
4. Marcuse, Herbert (1991). "Chapter 1". *One-dimensional Man: studies in ideology of advanced industrial society*. London: Routledge. ISBN 978-0-415-07429-2.
5. W. Benjamin, *Goethes Wahlverwandschaften, Gesammelte Schriften I.1*, Frankfurt am Main 1991, p. 201.
6. Aronson, Ronald (17 November 2014). "Marcuse Today". *Boston Review*.
7. Ushev, Théodore (2008). "Drux Flux". Animated short. National Film Board of Canada. Retrieved 29 December 2009.
8. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH–USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
9. Sherbutayevna J. G. et al. YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISH–DAVLAT SIYOSATINING USTUVOR VAZIFASI //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – T. 1. – №. 1.
10. Джиянмуратова Г. YOSHLARNING SIYOSIY INSTITUTLARGA NISBATAN ISHONCHI MUAMMOSI: NAZARIY ASOSLAR //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2024. – №. SI-1.
11. Sherbutayevna J. G. et al. ABSENTEIZM IJTIMOYIY HODISA SIFATIDA //Tafakkur manzili. – 2023. – T. 2. – C. 4-10.
12. Sh J. G. Gofurov O. Ul. Mehnat bozori. Bandlik va ishsizlik muammolari. Risola.– Toshkent: O 'zMU, 2023.–117 b.

⁶ Aronson, Ronald (17 November 2014). "Marcuse Today". *Boston Review*.

Ushev, Théodore (2008). "Drux Flux". Animated short. National Film Board of Canada. Retrieved 29 December 2009.

13. Жиянмуратова Г. Ш. Ёш сайловчи электорал хулқ-атвориға таъсир кўрсатувчи омиллар/ЎзМУ хабарлари.–Тошкент, 2022. – № 1/11/1.–Б. 86-89./<https://scholar.google.com/citations>.
14. Джиянмуратова Г. Ш. ELEKTORAL XULQ-ATVORGA RATSIONAL-INSTRUMENTAL YONDASHUVNING PAYDO BO ‘LISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – Т. 5. – №. 3.
15. Sherbutaevna J. G. Rational-instrumental theory of electoral behavior. – 2022.
16. Жиянмуратова Г. Ўзбекистон ёшларининг электорал маданияти. Монография.– Тошкент, 2021.–122 б.
17. Gulnoz J. Sotsiologiya tarixi.–Т.: Innovatsiya-Ziyo, 2020.–466 б.
18. Zaitov E.X., Jiyanmuratova G.Sh., Nurqulov B.G., Ilhomov U.U. [Ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil](https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAA AJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:LO7wyVUgiFcC). – Toshkent: Zuxro baraka biznes, 2024. – 180 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAA AJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=fdboTmYAAAAJ:LO7wyVUgiFcC